

'VRAAGT EEN BON' (deel4)

J.W.Hagenbeek †

Bewerkt door C. Vissenberg en J. van Eijck

VERHALEN ROND HET TOLHUIS AAN DE ELSPETERWEG 1863 – 1939

De opera.

Het was in die tijd, dat de radio zijn intrede deed in het tolgaardersgezin. Dat was een hele toestand, want elektriciteit was er niet, dus werd het een radio met batterijen. Vol belangstelling keek het tolgaardersgezin toe hoe een plaatselijke electriciën het toestel kwam plaatsen. Na veel heen en weer gestreek met de contactpunten in de batterij was er ineens het geluid. Een sombere mannenstem zei, dat we een slechte tijd beleefden, maar dat wisten ze daar in het tolhuis al. Een andere zender werd opgespoord en de schelle tonen van een aria uit een of andere opera klonken door het huis. De installateur verklaarde hoe je het toestel harder of zachter kon zetten en hoe je de pennen in de batterij kon versteken als het geluid minder werd. Maar voorlopig was er lawaai voldoende en Gerardus en zijn zonen wilden wel eens weten hoe ver je het kon horen. Zo ging men de deur uit en begaf zich in de donkerte naar de Leuvenumseweg. De dochters waren achtergebleven en draaiden enthousiast de knoppen naar rechts tot ze niet verder wilden. De operamuziek daverde door het huis en was een eind op de Leuvenumseweg nog hoorbaar. Tevreden keerden vader en zoons terug, maar Willempje had vanaf dit moment genoeg van alles wat op opera leek. Regelmatig klonk haar stem dan ook wanneer er muziek uit de luidspreker kwam: "Zet die opééra af." Het enige wat ze van de radio kon waarderen waren de persberichten en wat het K.N.M.I. over het weer zei.

Wat is het erg, as je zo arm binnen.

En hoe verging het Gerardus in zijn werk bij de gemeente? Het was wel afwisselende arbeid, dan moest er in de bossen gezaagd of geplant worden, dan weer moest een weg aangelegd of verhard worden of was er werk op de begraafplaats. Ja, dat weg aanleggen was een heel karwei. Het grootste deel van het werk gebeurde in handkracht. Het was één van die hete zomers waarin het eerste gedeelte van de Eperweg met beton verhard moest worden. Onbarmhartig scheen de hete zon op de ruggen van de arbeiders, maar het werk moest doorgaan. Het werktempo liet geen praten toe, maar af en toe werd met één knie op de grond gerust. Tijdens één van die ogenblikken

klonk het hartgrondig uit de keel van een kameraad van Gerardus: "Wat is het erg, as je zo arm binnen."

Ja, het was geen vetpot in die dagen. Daarom ook was het een welkome bijverdienste, dat bij de tol een stukje grond, grenzend aan de weg, lag waarop aardappelen en groenten verbouwd konden worden. maar het

Aanleg van betonweg Elspeterweg

bewerken van het land moest uiteraard wel na werktijd uitgevoerd worden.

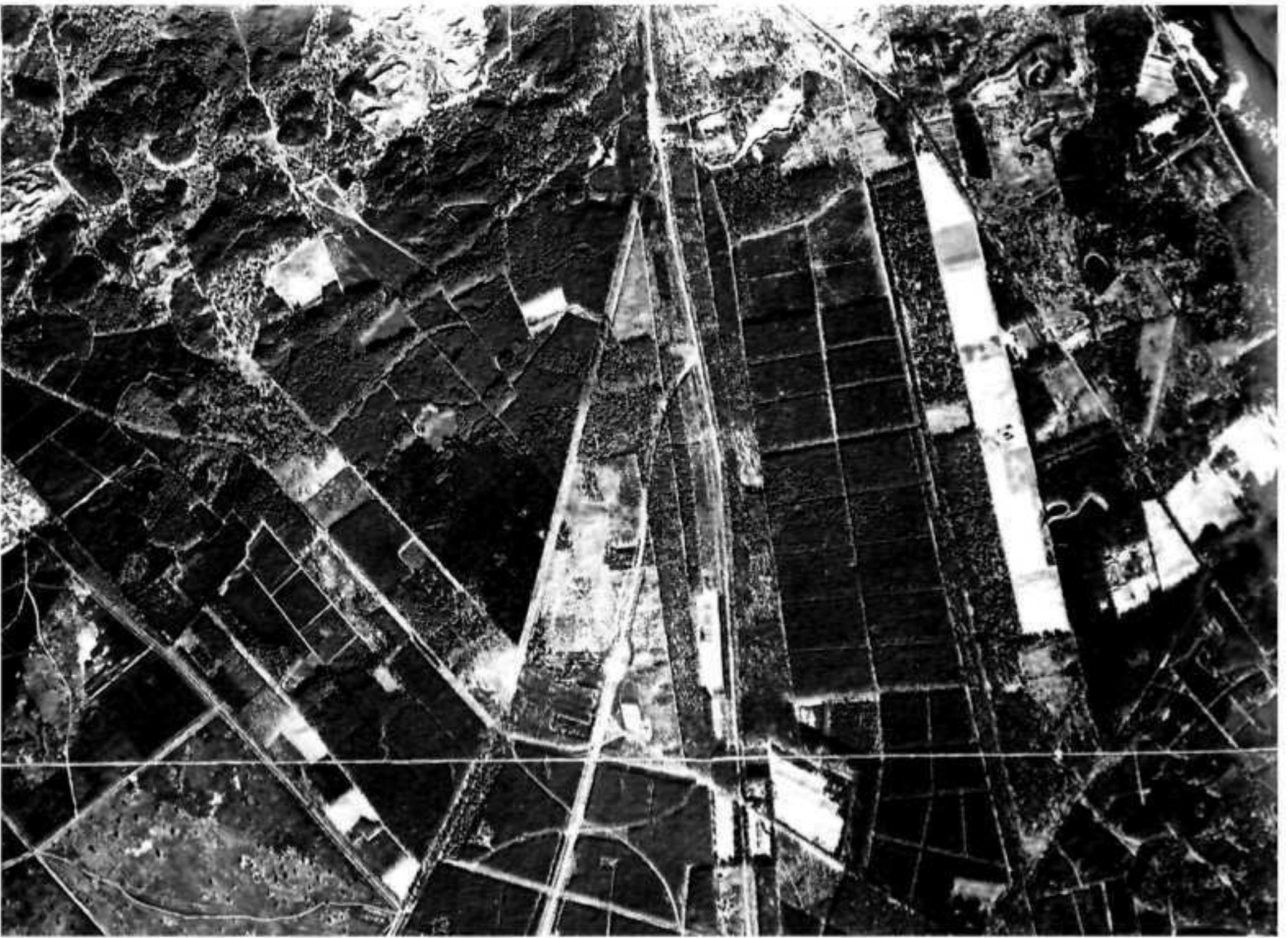
" 't Zijn de omstandigheden."

Het ging na een lange werkdag niet altijd van harte, dat ploeteren op het land. Maar wanneer de vruchten dan weer geoogst werden stemde dat tot tevredenheid. Het was in augustus. Gerardus was druk aan het wieden op zijn akkertje, toen er een 'vreemde' al wandelend de Leuvenumseweg af kwam. Draaiend met zijn wandelstok bleef hij bij de zwetende Gerardus staan. Beleefd als altijd groette Gerardus de pensiongast door aan de rand van zijn pet te tikken. Deze vreemdeling in Nunspeet bleek echter niet over zoveel beleefdheid te beschikken, want zondere nadere inleiding merkte hij op: "Jullie zijn ongelukkige mensen."

Enigszins verbaasd reageerde Gerardus met: "Ik voel me helemaal niet ongelukkig meneer. Maar waarom zegt u dat?" het antwoord van de stadse meneer was niet erg fijngevoelig. "Jullie zien niets van de prachtige omgeving waarin je woont." Nu was Gerardus, ondanks zijn zeer korte schoolopleiding (er moest vroeger zo spoedig mogelijk verdiend worden) een verstandig man, die er in het dorp om bekend stond puntige antwoorden te kunnen geven. Hij dacht even na, maar toen kwam er een antwoord dat er niet om loog. "Ik zie het wel degelijk en geniet er ook van, maar je bent er niet altijd voor in de gelegenheid. Als ik de hele dag gewerkt heb en dan 's avonds, zoals nu, mijn eigen land moet bewerken, kom ik niet aan het genieten van de natuur toe. Het zijn, meneer, de omstandigheden." De meneer toonde opnieuw, dat hij geen fijngevoelig mens was, getuige zijn antwoord: "Nee, beste man, dat is Veluwse kortzichtigheid." Gerardus was zo wijs er verder maar het zwijgen toe te doen.

Eén dag later .... Het was die dag wel heel erg warm geweest, drukkend warm. Echt zo'n dag waarop je zegt: "We krijgen vanavond vast onweer." Zo gebeurde het ook. Donkere wolken stapelden zich op tot een angstaanjagende massa en tegen de avond doorkliefden felle bliksemflitsen het luchtruim. Zeer tegen de zin van Willempje, die enorm bang voor onweer was, ging Gerardus gewoonlijk naar buiten om te kijken naar

Luchtfoto uit 1947 van het gebied Oude Leuvenumse weg.

het inderdaad prachtige schouwspel. Maar die avond bleef hij binnen toen het onweer losbarstte. De bui was in alle hevigheid voorbij, toen hij samen met zijn jongste zoon naar buiten ging. Vanaf de Leuvenumseweg kwam de 'vreemde' aangestrompeld, doornat.

Nu kwam de humoristische geest van Gerardus boven en hij zei tegen zijn jongste zoon: "Nu moet je eens opletten wat ik tegen die meneer ga zeggen." Elkaar naderend tikte Gerardus weer aan zijn pet en zei: "Nu moet u eens rondkijken meneer, hoe mooi de natuur is."

De vreemdeling was kennelijk door de onweersbui en de hevige regen overvallen en zag er uit als een verzopen kat. Zijn stemming was dan ook bijzonder slecht en hij snauwde de tolgaarder toe: "Man, ik ben tot op mijn vel nat, ik moet naar mijn pension." "Ja meneer," drong Gerardus aan, daarbij tegen zijn zoon knipogend, "maar u moet eens zien, al die regendroppels op de naalden van de dennen en de sparren, het zijn net parels." De pensionsgast keek echter alleen naar zijn doornatte, wit flanellen pak en Gerardus' lofuiting over de schoonheid van de natuur beantwoordde hij met de opmerking: "Man, daar heb ik nu geen oog voor. Je ziet toch hoe ik er aan toe ben." "Juist meneer," kaatste Gerardus terug, "dat bedoelde ik nu gisteren, toen ik zei, dat het de omstandigheden zijn die mede bepalen of je er van kunt genieten. Gisteren was ik te veel met mijn werk bezig en nu bent u te nat om te genieten. Dag meneer, wel thuis." De 'vreemde' vervolgde zwijgend zijn weg en bij iedere stap hoorde je het water in zijn mooie schoenen soppen. Fijntjes glimlachend ging Gerardus met zijn zoon het bos in, genietend van de altijd mooie Schepping.

Hij doet inderdaad niks.

Ja, die natuur, daar viel bij het tolhuis volop van te genieten. De weg was gemarkeerd door jonge eikenbomen en statige berken met aan weerszijden op de achtergrond

de ruisende dennenbossen. Het was de tijd van de grote werkloosheid en teneinde al die werkzoekenden toch nog enige produktieve arbeid te laten verrichten, werden in het kader van de werkverschaffing heide en woeste gronden ontgonnen en beplant met dennen, sparren, enz. In die tijd leefden er in de Nunspeetse bossen veel eekhoorns en er werd intensief jacht op gemaakt, want de velletjes brachten goed geld op. Het 'ekeltjes jagen' werd dan ook druk beoefend en was voor vele gezinnen een welkome aanvulling op het karige inkomen. Nu was er in het tolgaardersgezin ook een zoon, die intense belangstelling had voor alles wat er in het bos leefde. Hij wilde dagelijks om zich heen iets van die fauna zien en dus bouwde hij een grote volière. Hij kocht van een deel van het geld, dat hij wist over te sparen van zijn kippen (hij mestte zogeheten Hollandse blauwen), allerlei soorten vogels; van pauwen tot fazanten en goudvinken toe. Hij genoot met volle teugen van hun prachtige kleuren en kon uren kijken naar hun gedragingen.

Zo boeide hem ook het leven van de eekhoorns. Niet, dat hij er aan dacht ze te vangen om ze om de velletjes te verkopen, verre van dat. Hij zou er graag een paar in een aparte ruimte van zijn volière hebben. Nu had de zoon nog meer liefhebberijen en één ervan was het dressereren van honden. Kwam dat misschien doordat hij vaak sporen uitlegde voor de hond van een rijksveldwachter? Hoe dan ook, er werd een prachtige herder aangeschaft en met eindeloos geduld gedresseerd.

De resultaten waren verbluffend. Eén van de staaltjes was het springen door een hoepel en over de tolboom. Daartoe liep de tolgaarderszoon met de hond tot enige afstand van het tolhek en beval de hond: "Liggen", welk bevel altijd stipt werd opgevolgd. Daarna ging de zoon tot op enige meters voor de tol staan met een hoepel in de hand. Een schrill fluitje volgde en in razende vaart kwam de herdershond aanrennen om vervolgens eerst feilloos door de hoepel te zweven en daarna over de tolboom. De andere leden van het tolgaardersgezin, maar ook vele bezoekers genoten mee van deze prachtige voorstelling. Langzaam maar zeker groeide in het brein van de zoon een plannetje. Zou hij zijn hond niet zover kunne krijgen, dat hij eekhoorntjes ging vangen, zonder ze dood te bijten of ernstig te verwonden?

Het plannetje werd in daden omgezet. In jonge dennetjes waren de eekhoorns vrij gemakkelijk uit de kruin te schudden. De herder wilde onmiddellijk tot actie overgaan, maar hij luisterde toch toen het bevel 'af' klonk. Dit spelletje werd vele malen herhaald tot op een dag de hond de vrijheid kreeg de eekhoorn te pakken. Voordat hij zou gaan bijten was de tolgaarderszoon bij de hond en de eekhoorn en pakte het diertje uit de bek van de hond. Wel verweerde het diertje zich door met zijn vlijmscherpe tandjes te willen bijten, maar dik-lederen motorhandschoenen waren daar wel tegen bestand. Nu wist de hond wat van hem verlangd werd. Zijn speurzinn was zo groot, dat hij feilloos die

De familie Hagenbeek: bovenste rij van links naar rechts Wilhelmina, Christina G., Lubbert, Hermanus, Gerrit en Reintje. Onderste rij: Hermanus (neef), Gerard, Gerardus Hagenbeek, Jan Willem, Willemtje Hagenbeek-Boeve, met daarnaast Aartje (een nichtje), voor Aartje zoon Willem Hagenbeek.

